

Ukončení služby ProQuest DDA – dopady na akvizici a služby vysokoškolských knihoven

Cancellation of the ProQuest DDA Service – Impacts on Acquisition and Services in Academic Libraries

Mgr. Lucie Panchártek Suchá / Univerzita Karlova (Charles University), Ústřední knihovna, Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

Mgr. Martina Drabantová / Vysoké učení technické v Brně (Brno University of Technology), Ústřední knihovna, Antonínská 548/1, 602 00 Brno

PhDr. Radka Římanová, Ph.D. / Univerzita Karlova (Charles University), Ústřední knihovna, Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

RESUMÉ: Text předkládá výsledky dotazníkového šetření, které provedla Pracovní skupina pro elektronické informační zdroje Asociace knihoven vysokých škol (<https://www.akvs.cz/pracovni-skupiny/ps-eiz/>). Smyslem šetření bylo zmapovat dopady ukončení služby Demand-Driven Acquisition (DDA) na platformě ProQuest na akvizici a služby knihoven, zejména knihoven českých vysokých škol. Text popisuje aktuální podobu této akviziční metody, její přidané hodnoty, ale i alternativy, které vysokoškolské knihovny zvažují po jejím ukončení v červnu 2026. Součástí textu je i postoj k této problematice získaný dotazníkovým šetřením z několika zahraničních knihoven.

KLÍČOVÁ SLOVA: DDA, Demand-Driven Acquisition, e-knihy, akvizice e-knih, ProQuest, budování a organizace fondů, akviziční zdroj

SUMMARY: The text presents the results of a questionnaire survey conducted by the Electronic Information Resources Working Group, a part of the Association of Libraries of Czech Universities. The purpose of the research was to map the impact of the cancellation of the Demand-Driven Acquisition (DDA) service on the ProQuest platform on acquisitions and services, especially those of Czech university libraries. The text describes the current form of this acquisition method, its added value, and the alternatives that university libraries are considering after its cancellation in June 2026. The text also includes the views on this issue gathered through a questionnaire survey of several foreign libraries.

KEYWORDS: DDA, Demand-Driven Acquisition, e-books, e-book acquisition, ProQuest, collection development and organization, acquisition source

Úvod

Dne 18. února 2025 vydala společnost Clarivate, jejíž součástí je i divize ProQuest, tiskovou zprávu (CLARIVATE, 2025a), kde oznamuje vydání nových předplatitelských produktů (ProQuest eBooks a ProQuest Digital Collections). Tato zpráva obsahovala v závěru významné sdělení, že k 31. říjnu 2025 budou ukončeny všechny formy individuálních nákupů jak fyzických, tak e-knih na platformě ProQuest, a to včetně Demand-Driven Acquisition (DDA), Evidence-Based Acquisition (EBA) a dalších modelů (Short Term Loan, Access to Own).

Svůj krok společnost Clarivate ve své tiskové zprávě odůvodnila takto: Způsob, jakým instituce nakupují informační zdroje, se proměnil. Knihovny se stále častěji potýkají se složitými nákupními modely, které nenabízejí obsah potřebný k podpoře výuky a výzkumu. Knihovny i nadále upřednostňují řešení, která jsou cenově dostupná a udržitelná. Zároveň nastupuje umělá inteligence a její schopnost poskytovat spolehlivé výstupy závisí na přístupu k širokému a prověřenému akademickému obsahu. Reagujeme na měnící se potřeby knihoven tím, že odstraňujeme bariéry a poskytujeme plynulý přístup k našemu kurátorskému obsahu. Naším cílem je zpřístupnit a zlevnit vzdělávání a výzkum a otevřít nové příležitosti pro všechny. Prostřednictvím transformativního přístupu pomáháme institucím propojit uživající s akademickými nástroji umělé inteligence založenými na komplexním kurátorském obsahu, čímž posilujeme zásadní roli knihoven při udržování akademické integrity a excelence (CLARIVATE, 2025a).

Na základě silné odezvy knihovnické komunity byl termín ukončení individuálních nákupů posunut na 30. červen 2026 (CLARIVATE, 2025b).

Tento text se věnuje dopadu zrušení služby ProQuest DDA v knihovnách českých vysokých škol (VŠ).

Reakce knihovní komunity

Na oznámení o ukončení možnosti pořízení individuálních titulů na platformě ProQuest reagovala i organizace *The International Coalition of Library Consortia (ICOLC)*, která sdružuje knihovní konsorcia (obdoby českého Národního centra pro elektronické informační zdroje – CzechELib) po celém světě. Ta bezprostředně po vydání tiskové zprávy vyzvala své členy i členské knihovny jednotlivých konsorcií k participaci v do-tazníkovém šetření. Na základě jejich odpovědí pak 21. března 2025 vydala prohlášení *Aligning E-Book Offerings with Library Needs: A Call for Dialogue and Respect* (ICOLC, 2025). Výsledky mezinárodního průzkumu mezi více než 500 knihovnami a konsorcií potvrzují zásadní význam trvalého přístupu k e-knihám a poukazují na obavy z přechodu k méně flexibilním modelům, které mohou ohrozit rovný a stabilní přístup k informacím. ICOLC zdůrazňuje nutnost dialogu mezi knihovnami a poskytovateli, aby poskytovatelé pochopili priority knihoven a zajistili, že jejich řešení budou reagovat na realitu, s níž se knihovny potýkají.

Dále ICOLC vyzývala poskytovatele, s nimiž spolupracuje, ke zkoumání různých možností a různých obchodních modelů, které podporují konkurenční prostředí a zajistí, aby knihovny měly přístup k širokému portfoliu elektronických zdrojů odpovídajících potřebám jejich uživajících.

Veřejně deklarovala svůj postoj i Council of Australasian University Librarians (CAUL) ve svém dokumentu *CAUL statement on ProQuest Book purchasing models* (CAUL, 2025), kde zaznívá obava ze ztráty transparentní cenové politiky i fakt, že došlo k prioritizaci zisku oproti potřebám zákazníků-knihoven. Zdůrazňuje, že vliv takového rozhodnutí destabilizuje zavedené akviziční procesy, zvýší nejistotu a naruší důvěru v poskytovatele. Ukončení poskytování služeb Demand-Driven Acquisition (DDA) a Evidence-Based Acquisition (EBA) považuje Rada za zásah, který omezí schopnost knihoven budovat udržitelné a relevantní fondy.

Nizozemská organizace Universiteitsbibliotheken & Nationale Bibliotheek (UKB) ve svém *UKB statement on Clarivate/Proquest's announcement to stop selling single ebooks* (UKB, 2025) problematiku posuzuje i z pohledu menších vydavatelství, která přijdou o platformu, na níž mohla nabízet své tituly, čímž může dojít k ohrožení diversity.

Consortium Luxembourg ve své tiskové zprávě *Consortium Luxembourg responds to Clarivate/ProQuest's announcement of ending the sale of single e-books with perpetual access* (BNL, 2025) zdůrazňuje potřebu knihoven mít kontrolu nad obsahem, který pořizují, jak z hlediska uspokojení potřeb, tak z hlediska omezených rozpočtů, což předplatné uceleného, ale necíleného produktu, neumožňuje.

Pracovní skupina pro elektronické informační zdroje Asociace knihoven vysokých škol

Pracovní skupina pro elektronické informační zdroje (Pracovní skupina EIZ), která vzešla z potřeb knihoven vysokých škol, byla ustavena 7. prosince 2021 jako reakce na klíčová témata z oblasti e-zdrojů.

Tato skupina funguje jako platforma pro sdílení a výměnu zkušeností a zabývá se tématy:

- zpřístupnění, správa a vyhledatelnost e-zdrojů,
- podpora pro uživající e-zdrojů,
- transformační smlouvy,
- e-zdroje ve výuce,
- nástroje umělé inteligence s dopadem na e-zdroje.

Pracovní skupina EIZ spolupracuje i s Národním centrem pro elektronické informační zdroje – CzechELib (CzechELib). CzechELib pro členské instituce (vysoké školy, výzkumné ústavy, nemocnice, knihovny a další výzkumné organizace) zajišťuje předplatné e-zdrojů pro vědu a výzkum.

Pracovní skupina EIZ se ve své činnosti zabývala dopadem rozhodnutí společnosti Clarivate ukončit nákup individuálních knih na platformě ProQuest. Za zásadní a nejzávažnější problém pro české vysoké školy označila ukončení poskytování služby ProQuest Demand-Driven Acquisition.

ProQuest Demand-Driven Acquisition

Demand-Driven Acquisition (DDA), tedy akvizice řízená poptávkou uživajících, představuje flexibilní akviziční nástroj kombinující efektivní využití finančních prostředků a vysokou míru reagování na aktuální potřeby uživajících. E-knihy, pořízené tímto způsobem, vykazují vysokou míru využívanosti (Monroe-Gulick et al., 2024).

Konkrétní procesy Proquest DDA byly pro realizaci tohoto způsobu akvizice unikátním řešením, které reflektovalo potřeby a specifika nákupu e-knih v českých knihovnách vysokých škol a výzkumných institucí.

Služba ProQuest DDA funguje následovně: Instituce vloží konkrétní objem prostředků (*deposit*), který pro úhradu knih na této platformě předpokládá. Na základě tohoto depozitu přistoupí knihovna k výběru množiny e-knih, které budou do služby ProQuest DDA zařazeny. Může se jednat o kolekci určenou roky vydání či tématem nebo je možné do této služby zařadit jednotlivé tituly. Výběr titulů se může v průběhu využívání služby dynamicky měnit. Takto vybrané e-knihy jsou užívatelům dané knihovny dostupné na platformě v omezeném režimu náhledu.

E-knihy dostupné v ProQuest DDA lze různými způsoby integrovat do knihovních vyhledávacích systémů (*discovery systems*) tak, aby byly součástí vyhledávání spolu s ostatními tituly knihovního fondu.

Režim náhledu je u ProQuest DDA časově omezen na pět minut čtení. Při pokusu o kopírování, tisk nebo stažení obsahu užívatelům se objeví upozornění v podobě vyskakovacího okna „požádat o tuto knihu“, které obsahuje oznámení o možnosti takový titul knihovnou pořídit. Knihovna může modifikovat stránku s oznámením pro užívatelům, ta zpravidla obsahuje kontakt na odpovědnou knihovnu, která může zájem o konkrétní titul posoudit.

V okamžiku, kdy je dosaženo časového limitu omezení, čtení se přerušuje a opět se objeví vyskakovací okno „požádat o tuto knihu“. Knihovna pak takový požadavek buď zamítne, nebo schválí. V případě schválení se z depozitu odečte částka za danou e-knihu a tato kniha se stává trvale dostupnou pro plné čtení. Pokud je požadavek zamítnut, e-kniha zůstává nadále užívatelům k dispozici v omezeném režimu náhledu, do té doby, než je e-kniha pořízena či vyřazena z kolekce pro službu ProQuest DDA.

V administrátorském rozhraní lze evidovat schválené i zamítnuté e-knihy. Knihovna tak může užívatelům splnit požadavek např. v dalším akvizičním období. Knihovna má díky tomu kontrolu nad budováním fondu, zároveň se v akvizičním procesu opírá o aktivní zájem a potřebu užívatelům.

Termínem DDA označují své služby i další poskytovatelé, např. EBSCO Information Service nebo JSTOR. Jejich konkrétní akviziční procesy a postupy se od ProQuest DDA liší; unikátnost ProQuest DDA spočívá v tom, že se jedná o moderovanou DDA – konečné rozhodnutí o pořízení činí knihovna. V případě jiných DDA se jedná o nemoderovanou DDA (lze se setkat i s označením PDA: Patron-Driven Acquisition) – k pořízení titulu dochází automaticky, bez zásahu, po dosažení limitu čtení (stanovený počet minut, počet stran...). ProQuest tuto možnost také nabízí, avšak v českém prostředí se nevyužívá.

Dopady zrušení služby DDA od ProQuest na akvizici ve vysokoškolských knihovnách

Pracovní skupina EIZ provedla dotazníkové šetření *Dopady zrušení služby DDA od ProQuest na akvizici ve vysokoškolských knihovnách / Impacts of the ProQuest's DDA Service cancellation on Acquisition in Academic Libraries*.

Cílem výzkumu bylo také zmapování provozu ProQuest DDA, postojů knihoven a detailů, které mohou pomoci při hledání alternativ k ProQuest DDA i zmírnění dopadů

rozhodnutí poskytovatele o ukončení služby. V širším kontextu se jedná o dopady do-
davatelského proprietárního uzamčení („*vendor lock*“) na poskytování služeb.¹

Výzkum se orientuje výhradně na komerční tituly, nijak nezkoumal možnosti knih
s otevřeným přístupem. Vyloučena byla také oblast vyhodnocení efektivity DDA, tj.
využitelnost titulů.

Šetření na českých vysokých školách probíhalo od 23. 4. do 2. 6. 2025, oslo-
veny byly všechny VŠ, které ProQuest DDA k datu zahájení šetření provozovaly.
ProQuest DDA v průběhu dotazníkového šetření využívalo 10 českých vysokých škol.
Na Masarykově univerzitě a Univerzitě Karlově jsou administrace i financování služby
ProQuest DDA distribuovány po fakultách/dílčích knihovnách. Celkově je služba Pro-
Quest DDA nabízena 21 funkčními celky. Dotazníkového šetření se zúčastnily všechny.

Šetření na zahraničních institucích probíhalo od 6. 5. do 9. 7. 2025, k oslovení
respondentů byly použity různé komunikační kanály, včetně osobních vazeb (např.
získaných prostřednictvím programů Erasmus Staff). U zahraničních institucí nebylo
rozhodující, aby se jednalo o vysoké školy. Ze zahraničních institucí se podařilo získat
16 odpovědí (12 knihoven USA, 2 Austrálie, 1 Kanada, 1 Jižní Korea). V 15 případech
byly získány odpovědi od univerzit, které provozují systémy Ex Libris (součást Clarivate)
– nabízí se tedy hypotéza, že oslovení prostřednictvím e-mailové konference institucí
používajících knihovní platformu Alma bylo nejuspěšnější. Výsledky šetření na takovém
vzorku jsou spíše dokreslením situace, nejedná se o plnohodnotný celosvětový výzkum.
Taktéž nezohledňuje odlišnosti jednotlivých států (např. možnost a podmínky zapojení
do národních projektů pro pořízení e-zdrojů).

Plné znění otázek v dotazníku je uvedeno v příloze článku.

Význam ProQuest DDA jako akviziční metody a finanční alokace

Otázka: Rozpočet na DDA pro rok 2024? Uveďte v procentech z celkového rozpočtu,
který máte alokovaný na nákupy mimo CzechELib.

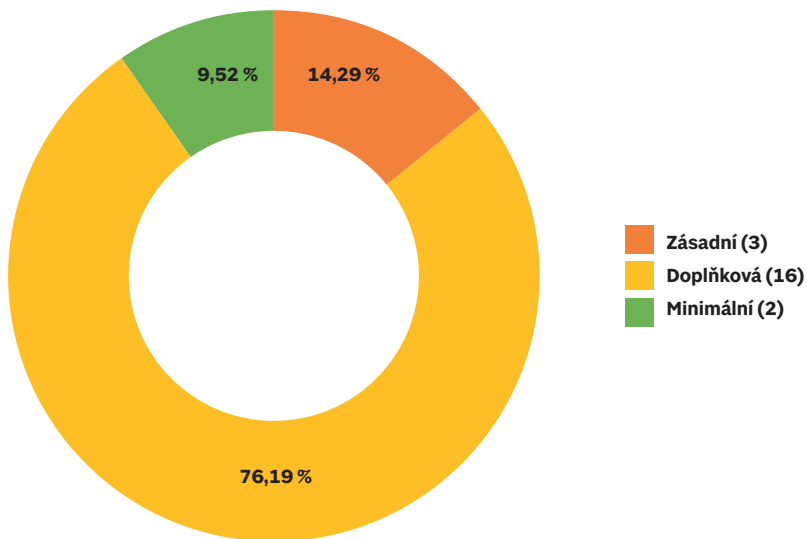
Otázka v EN: Budget for DDA in 2024? Specify the percentage of your total budget
allocated for purchases outside any consortium you are a member of.

Otázka: Jakou roli plní služba DDA ve Vaší akviziční strategii?

Otázka v EN: What role does the DDA service play in your acquisition strategy?

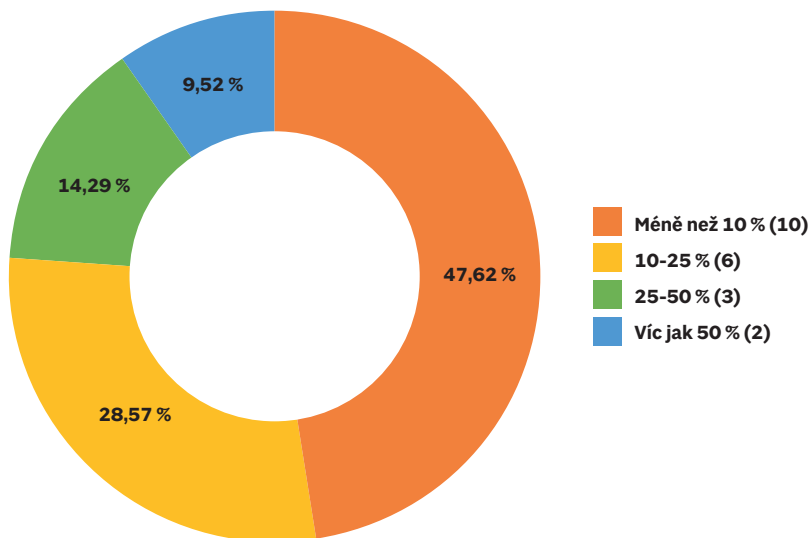
Dotazníkové šetření v ČR ukázalo, že služba DDA je většinou chápána spíše jako doplň-
kový prvek akvizice, nikoli její pilíř.

1 V tomto případě se jedná o situaci, kdy je na službu DDA monopol a knihovny, které chtějí služby DDA využívat, tak
nemají možnost volby jiného poskytovatele.



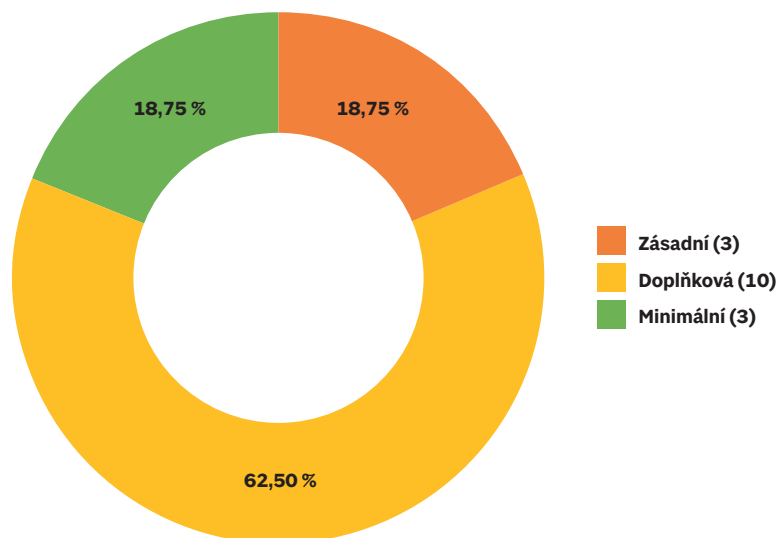
Graf 1 Role DDA v akviziční strategii VŠ knihoven (Zdroj: vlastní výzkum)

Zároveň význam DDA jako akviziční metody není nezbytně svázán s významnou finanční alokací (viz graf 2).

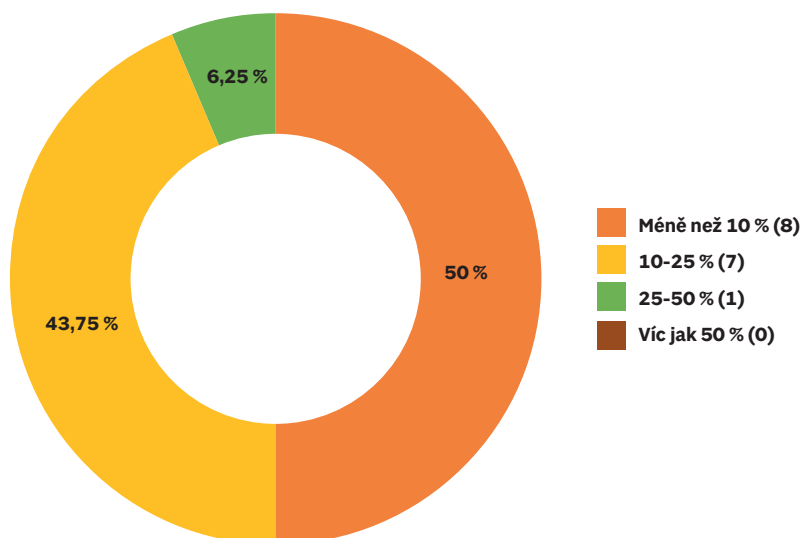


Graf 2 Rozpočet na DDA pro rok 2024 na českých VŠ, vyjádřený jako % z celkového rozpočtu alokovaného na nákupy mimo konsorcium (Zdroj: vlastní výzkum)

Oslovené zahraniční instituce vnímají DDA podobně jako ty české – jako nástroj doplňkový, ale mimořádně užitečný.



Graf 3 Role DDA v akviziční strategii zahraničních knihoven (Zdroj: vlastní výzkum)



Graf 4 Rozpočet na DDA pro rok 2024 v zahraničí, vyjádřený jako % z celkového rozpočtu alokovaného na nákupy mimo konsorcium (Zdroj: vlastní výzkum)

Mechanismus schvalování žádostí

Otázka: Jaký mechanismus schvalování žádostí v současnosti využíváte?

Otázka v EN: Which approval mechanisms do you currently use for DDA requests?

Porovnání mechanismů schvalování ukazuje na významné rozdíly mezi českou a zahraniční praxí. Zahraniční knihovny nejčastěji odpovídaly, že schvalují žádosti automaticky, pokud cena nepřesáhne stanovený limit. Konkrétně byl uveden limit 100 \$ a v jednom případě 150 \$. České knihovny tuto možnost uvedly pouze třikrát bez vyčíslení limitu.

České knihovny v osmi případech uvedly, že pořízení knihy je vždy diskutováno s uživajícím, dále ve volné odpovědi doplnily, že prověřují cenu knihy, alternativní náhradu v podobě tištěné knihy a soulad s budovaným profilem fondu. Zahraniční knihovny vedou diskusi s uživajícím o pořízení knihy minimálně.

České knihovny ve volné odpovědi specifikovaly své postupy tak, že souhlas s pořízením verifikuje vedoucí pracoviště nebo projektový manažer, případně mají pro jednotlivá pracoviště stanovené limity. Význam moderace služby ProQuest DDA je celkově u českých knihoven vyšší.

Přidaná hodnota ProQuest DDA

Otázka: Jakou přidanou hodnotu, kromě čisté akvizice e-knih, pro Vás DDA má?

Otázka v EN: Apart from acquisition itself, what additional value does DDA provide for your library?

V případě ProQuest DDA nejde pouze o způsob akvizice e-knih, ale také o službu, která s sebou nese i významnou přidanou hodnotu.

Z odpovědí v českém prostředí jednoznačně vyplývá, že se jedná o službu, která rychle reaguje na potřeby akademické obce (zejména studujících), a to díky enormnímu objemu obsahu (u ProQuest lze vybírat až ze dvou milionů titulů, včetně neakademických, jako je beletrie a literatura pro děti).

ProQuest DDA podle respondentů pomáhá oslovit uživající, kteří s knihovnou aktivně nekomunikují/prezenčně ji nenavštěvují a zvýšit tak povědomí o existenci knihovny a jejích služeb. ProQuest DDA může sloužit i jako marketingový nástroj a podpořit sebepropagaci knihoven, tedy oblast, která je dlouhodobě knihovnami vnímána jako „slabší“ (Foberová, 2018).

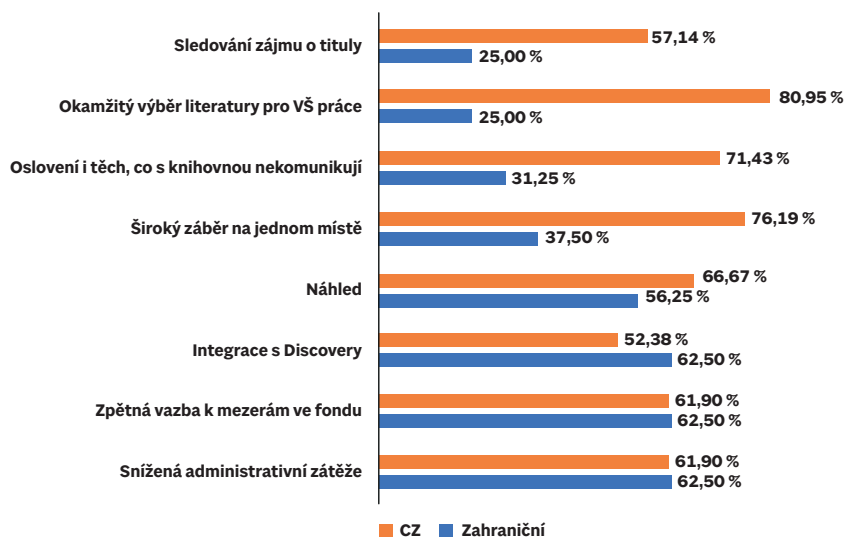
Samotný princip služby – kniha dostupná v režimu náhledu – je další z přidaných hodnot. Omezený náhled může pomoci ověřit citaci či uživajícím pomoci zjistit, zda takový titul skutečně potřebují, aniž by muselo dojít k zakoupení.

Přidaná hodnota je však významná nejen pro uživající, ale i pro knihovny – ať už v podobě snížení administrativní zátěže (proces pořízení většího množství titulů je redukován na jednu objednávku), nebo jako nástroj sledování zpětné vazby – k chybějícím titulům ve fondu i zájmu o tituly, třebaže neproběhl okamžitý nákup.

V neposlední řadě knihovny oslovuje možnost zařadit tituly pro DDA do knihovních Discovery – ať už importem záznamů MARC, nebo přímou integrací do knihovních systémů (360 link + Summon; Alma + Primo VE (Clarivate, c2026); vždy se jedná o produkty Ex Libris, tedy produkty, které stejně jako ProQuest spadají pod Clarivate).

Oproti českým knihovnám se zahraniční knihovny zaměřují více na komfort pro knihovnu jako přidanou hodnotu. Zahraniční knihovny také o něco více souzní s možností

propojení s Discovery. Všichni z respondentů, kteří byli univerzitními knihovnami, provozují Discovery Primo VE, které poskytuje přímou integraci s ProQuest DDA. Jedná se o automatické, jednou denně aktualizované, propojení e-knih z této platformy do knihovního systému, kdy je rozlišitelné, zda je e-kniha pořízena v trvalém přístupu, předplacena, nebo je k dispozici v omezeném náhledu ve službě ProQuest DDA (EX LIBRIS, 2020).



Graf 5 Přidaná hodnota DDA – porovnání ČR a zahraničí (Zdroj: vlastní výzkum)

Aktivity knihoven před koncem ProQuest DDA

Otázka: Jak budete pokračovat s DDA v období do konce služby? Konec služby je oznámen na 30. 6. 2026. Máte-li různé plány na 2025 a 2026 – použijte možnost Jiné a vypište.

Otázka v EN: How will you proceed with DDA up to the end of service (30 June 2026)? If your plans differ for 2025 and 2026, choose Other and describe them.

Všechny oslovené knihovny (české i zahraniční) měly povědomí o konci služby ještě před zasláním dotazníku a mnohé již zvažovaly, jak uzpůsobí své akviziční (ale i propagační) aktivity blížícímu se ukončení služby (v době dotazníkového šetření zbýval zhruba rok do ukončení).

Český postoj se výrazně liší od postoje zahraničního. České vysokoškolské knihovny zpravidla pokračují v čerpání rozpočtu, některé však plánují utlumovat propagační aktivity pro rok 2026, případně již na tento rok nevyčlenit další prostředky. Dokud budou dostupné finanční prostředky, službu budou nadále využívat, proaktivní zájem ukončit její využívání nevedl ani jeden z respondentů.

V zahraničních institucích naopak převažoval názor, že je potřeba co nejdříve přejít k jinému poskytovateli DDA (i bez moderace), aby byla zajištěna kontinuita. V jednom případě byla služba ProQuest DDA dokonce již v době vyplňování dotazníku zcela ukončena.

Alternativy k ProQuest DDA

Otázka: Jaké alternativní akviziční modely e-knih plánujete zavést nebo již používáte místo DDA?

Otázka v EN: What alternative e-book acquisition models are you currently using or planning to implement instead of DDA?

S blížícím se koncem ProQuest DDA vyvstává otázka, jaké metody akvizice mohou knihovny využívat jako alternativy.

Prakticky všichni čeští respondenti by měli zájem využít obdobnou službu i v případě, že by se na trhu objevil další poskytovatel. Je to však podmíněno tím, že se musí jednat o moderovanou akvizici, tedy konečné rozhodnutí o pořízení titulu musí provést knihovna, nesmí se jednat o model, kdy se titul stává dostupným automaticky, bez zásahu po dosažení limitu čtení (stanovený počet minut, počet stran...).

Zde je asi nejmarkantnější rozdíl mezi českými a zahraničními institucemi. Zahraniční knihovny nečekají na nového poskytovatele moderované DDA. Je to dáno tím, že v zahraničí je již teď uplatňována velká míra automatického schvalování žádostí i rozšířená poptávka, oproti pro české vysokoškolské knihovny nepřijatelné, nemoderované metodě DDA (PDA). Tu nabízí např. společnost EBSCO Information Services – jejich nemoderovanou DDA zvažuje několik z dotázaných zahraničních knihoven.

Proti PDA jako vhodné alternativě se ve volné odpovědi k této otázce explicitně vyjádřily tři české knihovny.

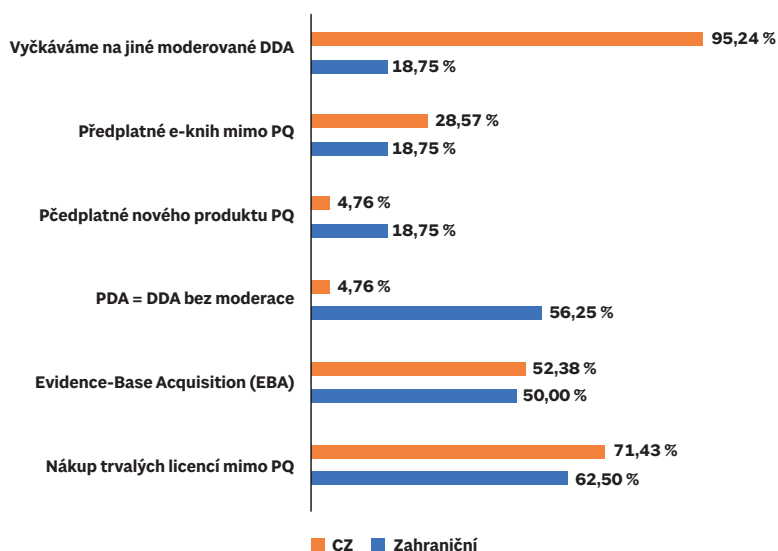
Kromě pořizování individuálních e-knih mimo platformu ProQuest, připadá v úvahu i akviziční metoda Evidence-Based Acquisition (EBA). Jedná se o metodu, kdy do akvizičního procesu vstupuje uživatel.

Instituce předem uhradí finanční depozit a na jeho základě získá neomezený přístup k titulům na delší časový úsek (zpravidla 6 měsíců a více). Během tohoto období se přístup „chová“ jako při plnohodnotném předplatném. Po jeho skončení si instituce vybere tituly, které pak zůstanou v režimu trvalého přístupu. Kritéria výběru jsou v kompetenci dané instituce. Počet titulů, které instituce získá, případně to, zda lze pořídit tituly až do výše depozitu (či zda je tato částka nějak krácena), se liší u jednotlivých vydavatelů.

EBA však má oproti ProQuest DDA několik významných odchylek:

- Jedná se o metodu časově omezenou dobou předplatného, přičemž cena předplatného je zpravidla jasně vymezená a snížení ceny je vždy spojeno se zmenšením obsahu/zkrácením doby předplatného.
- Je omezena na jednu platformu, kde je obvykle jeden nebo menší počet vydavatelství.
- Hlas a zájem uživajících se promítá až zpětně a kumulativně v reportech o využitelnosti („statistikách“), chybí rychlá interakce i možnost obhajoby potřeby jednotlivých uživajících.

Předplatné e-knih či dokonce nových e-knižních produktů ProQuest zvažuje minimum českých i zahraničních institucí.



Graf 6 Zvažované alternativní akviziční modely – porovnání ČR a zahraničí (Zdroj: vlastní výzkum)

Nahrazení ProQuest DDA (po 30. 6. 2026)

Otázka: Máte strategii, jak nahradit tu část DDA, která nebyla ryze akviziční? Vycházejte z otázky „Jakou přidanou hodnotu, kromě čisté akvizice e-knih, pro Vás DDA má?“, tedy jak budete doplňovat fond, sbírat zpětnou vazbu o zájmu, oslovovat uživající, kteří do knihovny nechodí atd.

Otázka v EN: Do you have a strategy to replace the part of DDA that was not purely acquisition? Based on question number 5. For example, supplementing the collection, gathering feedback on interest, or reaching users who do not visit the library.

Nejpozději s ukončením ProQuest DDA budou knihovny nuceny přijmout nové akviziční strategie. Jak již bylo uvedeno, většina českých vysokoškolských knihoven se nevzdává možnosti pokračovat se službou moderované DDA u jiného poskytovatele.

Do doby, než taková možnost nastane, zvažují české vysokoškolské knihovny následující aktivity:

- analýza výpůjček,
- sledování odmítnutých přístupů k e-knihám na různých platformách,
- porovnání dokumentů ke studiu ve studijním systému a v katalogu (teoreticky s využitím nástrojů umělé inteligence) a s ním spojené postupné doplňování portfolia doporučené literatury,
- propagace formulářů na tipy e-knih k nákupu (na webech knihoven),
- nastavení komunikace s vyučujícími.

Tyto kroky, spolu s dalšími akvizičními modely, mohou pomoci nahradit některé z přidaných hodnot služby ProQuest DDA, nijak významně v nich ale nefigurují uživající z řad studujících, které se pomocí ProQuest DDA dařilo relativně dobře oslovovat. Tuto

přidanou hodnotu bude třeba nahradit, avšak české vysokoškolské knihovny zatím nevědí, čím.

Zahraniční knihovny své kroky po skončení ProQuest DDA již naznačily – jedná se zejména o využití jiného poskytovatele nemoderované DDA, alternativně doplněné o EBA. Ty zahraniční instituce, které se nechtějí vzdát moderované DDA, však nemají jasnou představu, jak nahradit neakviziční část služby.

Nový poskytovatel moderované DDA?

V době vzniku tohoto textu (únor 2026) je již známo (Vojtášek et al., 2025), že poskytovatel Kortext plánuje v průběhu roku 2026 spustit moderovanou DDA nad tituly, které nabízí. Finální podoba této nové služby, stejně jako finanční a licenční podmínky, ještě nejsou zveřejněny. Je otázka, jaké bude složení takové kolekce. Poskytovatel sice může funkčně nahradit ProQuest DDA, rozhodující však mohou být kvalitativní (ale i kvantitativní) parametry obsahu.

Současná podoba služby ProQuest DDA – příklad z fakultní knihovny

Pozici a smysl ProQuest DDA může dokreslit i zkušenost sdílená mimo dotazníkové šetření, a to rozhovor s knihovnou, pro kterou je ProQuest DDA zásadní akviziční metodou podpořenou 50 % rozpočtu alokovaného na nákupy mimo CzechELib. Jedná se o odbornou knihovnu s přepočtenými úvazky 2,20, která díky této nízkoprahové a na administrativu nenáročné službě mohla začít pořizovat e-knihy, přestože s nákupem e-knih měla minimální zkušenosti.

Fakt, že knihovna začala obohacovat fond také o e-knihy, a to způsobem, kdy dochází k interakci s uživateli, výrazně pomohl upevnit pozici knihovny na dané fakultě. Zapojení do ProQuest DDA přinášelo sociální aspekt komunikace s uživateli (jak z řad studujících, tak vyučujících, včetně vedení fakulty), a to i s těmi, kteří knihovnu fyzicky nenavštěvovali či dokonce neměli povědomí o její existenci. Pořízení e-knihy či jen prostá komunikace na základě žádosti o pořízení e-knihy, pomohlo těmto uživateli uvědomit si, že informační zdroje k jejich výuce či výzkumu jsou neoddělitelně spjaty s knihovnou. Zájem o veškeré služby knihoven se tak díky akvizičnímu modelu zvýšil. Opět se tak povedlo posílit oblast, konkrétně komunikaci s akademickými pracovníky, kde je spolupráce s knihovnou dlouhodobě slabší (Prázová et al., 2023).

Závěr a možnosti dalšího výzkumu

Ukončením poskytování ProQuest DDA došlo nejen ke ztrátě zajímavé akviziční metody, ale i k nešetrnému zásahu do etablovaných (nejen) akvizičních procesů a strategií, včetně ztížení plánování rozpočtů a oslabení důvěry v poskytovatele.

Pracovní skupina EIZ měla možnost seznámit se s anonymizovanými výsledky šetření ICOLC za Českou republiku (odpovědělo 11 akademických knihoven a CzechELib). Závěry šetření Pracovní skupiny EIZ v českém i zahraničním prostředí se shodují s šetřením ICOLC i postojem dalších zahraničních institucí, vyplývá z nich nesouhlas s rozhodnutím společnosti Clarivate a narušení stability, důvěry a jistoty.

Služba ProQuest DDA je svým způsobem monopolní – trh nenabízí žádné pro české vysoké školy přijatelné alternativy; česká praxe je odlišná od praxe světové a vyžaduje moderovanou akvizici. Navzdory vyjádření Clarivate je v českých knihovnách nízká poptávka po předplatném e-knih či předplatném nových produktů ProQuest; zejména

studijní literatura musí být dostupná udržitelně a trvale (nebo alespoň po dobu trvání studijního programu, pro který je určena).

Ani zahraniční instituce nepreferují předplatná, třebaže jejich situace je vzhledem k DDA mírně odlišná – zahraniční instituce připouštějí i provoz nemoderované DDA (PDA) od jiných poskytovatelů. České vysokoškolské knihovny ale musí volit dílčí náhradní strategie. Ty zahrnují zejména pořizování individuálních titulů mimo platformu ProQuest či využívání modelu EBA. Prvek zapojení potřeb do užívajících akvizičního procesu je v těchto případech nahrazován komunikací s vyučujícími a užívajícími prostřednictvím různých komunikačních kanálů a dále analýzami fyzického fondu, doporučené literatury či odmítnutých přístupů k e-knihám. Oproti aktivní komunikaci, která vznikla na základě reálné potřeby e-knihy, je to však krok zpět.

Na vzniklou situaci reagovali i někteří poskytovatelé (např. EBSCO Information Service, Taylor & Francis), a to možností zpřístupnění e-knih, které knihovny již dříve zakoupily prostřednictvím ProQuest, na svých vlastních platformách. Tento krok nicméně nesupluje pořizování e-knih prostřednictvím ProQuest DDA, pouze umožňuje přesunout již zakoupený obsah jinam a reagovat tak na oslabení důvěry v ProQuest/Clarivate.

Ztráta ProQuest DDA jako akviziční metody je vnímána jako nepřijemná, avšak české vysokoškolské knihovny se domnívají, že to není nepřekonatelný problém. Reálné dopady ukončení služby se však projeví až s časovým odstupem. Pracovní skupina EIZ proto považuje za nezbytné tuto problematiku i nadále systematicky sledovat a mapovat. Kromě sledování dopadů na akvizici je nutné se zaměřit i na neakviziční část, kterou ProQuest DDA nabízela – posílení pozice knihovny na bázi spolupráce, tedy na aktivní komunikaci s užívajícími, možnostmi marketingu i *library advocacy*.

Budeme-li vycházet z tvrzení poskytovatele, že knihovny volají po udržitelném modelu, pak se nabízí otázka, zda by pro obě strany nemohl být přijatelný nový obchodní model, kdy by byla oddělená platba za e-knihu v trvalém přístupu a za provoz platformy ProQuest s benefity DDA – režim náhledu, komunikace s uživatelem, sledování zájmu o titul.

Seznam použité literatury

BNL, 2025. *Consortium Luxembourg responds to Clarivate/ProQuest's announcement of ending the sale of single e-books with perpetual access*. Online. In: Bibliothèque nationale du Luxembourg. 15.02.2025. Dostupné z: <https://bnl.public.lu/en/a-la-une/actualites/communiqués/2025/clarivate.html>. [cit. 2026-02-12].

CAUL, 2025. *CAUL Statement on Proquest Book Purchasing Models*. Online. In: Council of Australasian University Librarians. 27.02.2025, 24.09.2025. Dostupné z: https://caul.edu.au/wp-content/uploads/2025/09/caul_statement_on_proquest_book_purchasing_models.pdf. [cit. 2026-02-12].

CLARIVATE, 2025a. *Clarivate Unveils Transformative Subscription-Based Access Strategy for Academia*. Online. In: Clarivate. Dostupné z: <https://clarivate.com/news/clarivate-unveils-transformative-subscription-based-access-strategy-for-academia/>. [cit. 2026-02-12].

CLARIVATE, 2025b. *Our letter to the library community*. Online. In: Clarivate. Dostupné z: <https://clarivate.com/academia-government/blog/our-letter-to-the-library-community/>. [cit. 2026-02-12].

CLARIVATE, c2026. *Ebook Central Admin: Automated holdings updates to Discovery Services – START HERE*. Online. In: ProQuest & Ex Libris Support. Dostupné z: https://support.proquest.com/s/article/Ebook-Central-Admin-Automated-holdings-updates-to-Discovery-Services-START-HERE?language=en_US. [cit. 2026-02-12].

EX LIBRIS, 2020. *Upload Electronic Holdings from ProQuest Ebook Central for Subscriptions/Owned/DDA*. Online. Ex Libris Knowledge Center Search. 14.02.2020, 06.11.2025. Dostupné z: [https://knowledge.exlibrisgroup.com/Alma/Product_Documentation/010Alma_Online_Help_\(English\)/090Integrations_with_External_Systems/030Resource_Management/410Upload_Electronic_Holdings_from_ProQuest_Ebook_Central_for_Subscriptions%2F%2FOwned%2F%2FDDA#](https://knowledge.exlibrisgroup.com/Alma/Product_Documentation/010Alma_Online_Help_(English)/090Integrations_with_External_Systems/030Resource_Management/410Upload_Electronic_Holdings_from_ProQuest_Ebook_Central_for_Subscriptions%2F%2FOwned%2F%2FDDA#). [cit. 2026-02-12].

FOBEROVÁ, Libuše, 2018. *JAK NA TO: Marketing v knihovnách aneb Umíme dát o sobě vědět? – 1: Postřehy z výzkumu a praxe*. Online. In: Čtenář. 07.11.2025. ISSN 1805-4064. Dostupné z: <https://casopisctenar.cz/2018/04/25/jak-na-to-marketing-v-knihovnach-aneb-umime-dat-o-sobe-vedet-1/>. [cit. 2026-02-12].

ICOLC, 2025. *Aligning E-Book Offerings with Library Needs: A Call for Dialogue and Respect*. Online. In: International Coalition of Library Consortia. 21.03.2025. Dostupné z: <https://icolc.net/statements/aligning-e-book-offerings-library-needs-call-dialogue-and-respect>. [cit. 2026-02-12].

MONROE-GULICK, Amalia; BACK, Andi; WOLFE, Gwen Geiger; OUTHIER, Sara a MORRIS, Sara E., 2024. Demand driven acquisitions in academic libraries: A scoping review. Online. *The Journal of Academic Librarianship*. Roč. 50, č. 3, s. 102862. ISSN 0099-1333. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2024.102862>. [cit. 2026-02-12].

PRÁZOVÁ, Irena; TURKOVÁ, Kateřina a DROBÍKOVÁ, Barbora, 2023. Blended learning v českém vysokoškolském prostředí po pandemii Covid-19. Online. *ProInflow*. 2023-10-31, roč. 15, č. 2, s. 3–34. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/proin2023-35689>. [cit. 2026-02-12].

UKB, 2025. *UKB statement on Clarivate/Proquest's announcement to stop selling single ebooks*. Online. In: UKB News. 31.03.2025. Dostupné z: <https://ukb.nl/en/news/ukb-statement-on-clarivate-proquests-announcement-to-stop-selling-single-ebooks/>. [cit. 2026-02-12].

VOJTÁŠEK, Filip; PETŘÍK, Jakub a KAREN, Vladimír, 2025. *Sponzorská prezentace Albertina icome Praha: Kortext TBD ASAP*. Online přednáška. Dostupné také z: Zenodo, <https://zenodo.org/records/17657797>. Bibliotheca academica 2025, Hradec Králové. [cit. 2026-02-12].

Příloha

Dotazníkové šetření – česky

Dopady zrušení služby DDA od ProQuest na akvizici ve vysokoškolských knihovnách

Společnost Clarivate, která mimo jiné provozuje e-knižní platformu ProQuest, v únoru tohoto roku oznámila, že již nebude dále nabízet žádný ze svých modelů nákupů e-knih, mezi nimi i službu DDA.

Cílem dotazníku je zmapovat situaci a dopad tohoto rozhodnutí na akvizici knihoven vysokých škol.

Výsledky dotazníkového šetření budou sdíleny na konferenci Bibliotheca academica 2025.

Dotazník je určen pouze těm VŠ, které využívají službu DDA od společnosti ProQuest, a je vyplňován buď souhrnně za VŠ (centrální rozpočet DDA), nebo za fakulty/knihovny (díličí rozpočty jednotlivých fakult/knihoven).

Pokud se ve Vaší instituci vlivem oznámení o konci DDA výrazně proměnilo akviziční workflow, vyplňte prosím dotazník tak, aby co nejvíce odpovídal situaci do února 2025, a pro popis změn využijte volnou otázku na konci dotazníku.

Paralelně s českými VŠ jsme oslovili i zahraniční univerzity a knihovny.

Termín vyplnění je: 16.05.2025

Děkujeme

Pracovní skupina EIZ AKVŠ

*Povinné

1. Vysoká škola *

Akademie múzických umění v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

České vysoké učení technické v Praze
Janáčkova akademie múzických umění
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Masarykova univerzita
Mendelova univerzita v Brně
Ostravská univerzita
Slezská univerzita v Opavě
Technická univerzita v Liberci
Univerzita Hradec Králové
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Univerzita Karlova
Univerzita Palackého v Olomouci
Univerzita Pardubice
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Veterinární univerzita Brno
Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Vysoká škola ekonomická v Praze
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze
Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze
Vysoké učení technické v Brně
Západočeská univerzita v Plzni
Škoda Auto VŠ

2. DDA v naší instituci je: *

Centrální a vyplňuji za celou instituci

Distribuovaná mezi fakulty/knihovny a vyplňuji za fakultu/knihovnu

3. Za jakou fakultu/knihovnu dotazník vyplňujete? *

4. Rozpočet na DDA pro rok 2024 *

Uvedte v procentech z celkového rozpočtu, který máte alokovaný na nákupy mimo CzechELib.

Méně než 10 %

10–25 %

25–50 %

Víc jak 50 %

5. Jaký mechanismus schvalování žádostí v současnosti využíváte? *

Pro účely této otázky předpokládejte, že požadovaný titul není duplicita. Zaškrtněte všechny varianty, které jsou pro Vás platné.

Automaticky, pokud žádá akademik

Automaticky, pokud žádá PhD student

Automaticky, pokud cena nepřesáhne námi stanovený finanční limit (můžete upřesnit v poslední, volné otázce)

Nevyhovujeme studentským žádostem (pregraduál)

Nevyhovujeme studentským žádostem (PhD)

Nevyhovujeme jiným než studentským a zaměstnaneckým žádostem

Vždy po diskusi s žadatelem

Jiné

6. Jakou roli plní služba DDA ve Vaší akviziční strategii? *

Zásadní – je to náš hlavní způsob akvizice a hlavní kanál, jak se dozvědět o požadovaných titulech

Doplňkovou

Minimální

7. Jakou přidanou hodnotu, kromě čisté akvizice e-knih, pro Vás DDA má? *

Zaškrtněte všechny varianty, které jsou pro Vás platné.

Okamžitý výběr literatury pro vysokoškolské práce

Oslovení i těch uživajících, kteří nechodí do knihovny/nekomunikují s knihovnou

Snížení administrativní zátěže, neobjednávání e-knih po jednotlivých

kusech

Zpětná vazba k „mezerám“ ve fondu

Náhled – někdy i minut uspokojí potřebu

Široký záběr na jednom místě – uživající nemuseli hledat na více místech

Integrace s Discovery

Sledování zájmu o tituly, třebaže se okamžitě nepořídily (z libovolných důvodů)

Jiné

8. Prostor, kde můžete Vámi vybrané volby přidaných hodnot více rozvést.

9. Jak budete pokračovat s DDA v období do konce služby? *

Konec služby je oznámen na 30. 6. 2026. Máte-li různé plány na 2025 a 2026 – použijte možnost „Jiné“ a vypište.

Maximalizujeme nákupy (dokud to jde, nakoupíme všechno, co jde)

Pokračujeme, jako by se nic nedělo

Utlumili jsme aktivity (propagační, nákupní)

Jiné

10. Jaké alternativní akviziční modely e-knih plánujete zavést nebo již používáte místo DDA? *

Zaškrtněte všechny varianty, které jsou pro Vás platné.

Evidence-Based Acquisition (EBA), Evidence-Based Selection (EBS), Usage Based Collection Management (UBCM)

Patron Driven Acquisition (PDA) – jako DDA, ale bez moderace

Nákup trvalých licencí (Perpetual Access) mimo ProQuest

Předplatné nového e-knižního produktu ProQuest

Předplatné e-knih mimo ProQuest

Vyčkáváme, zda službu DDA (s moderací) nabídne jiná společnost

Jiné

11. Máte strategii, jak nahradit tu část DDA, která nebyla ryze akviziční? *

Vycházejte z otázky „Jakou přidanou hodnotu, kromě čisté akvizice e-knih, pro Vás DDA má?“, tedy jak budete doplňovat fond, sbírat zpětnou vazbu o zájmu, oslovovat uživající, kteří do knihovny nechodí atd.

12. Prostor, kde můžete uvést cokoli dalšího, co k ProQuest DDA máte.

Neváhejte se rozepsat ohledně témat, kde jste se „nevešli“ do předpřipravených kategorií, napište cokoli, co považujete za důležité.

Dotazníkové šetření – anglicky

Impacts of the ProQuest's DDA Service cancellation on Acquisition in Academic Libraries

In February 2025, Clarivate, the company that operates the ProQuest e-book platform, announced the launch of a new subscription-based content access strategy for ebooks. This strategy includes cancelling the Demand-Driven Acquisition (DDA) model.

This questionnaire maps the situation and the impact of that decision on acquisition in libraries, with a primary focus on academic libraries. The respondents' primary interest lies in Czech institutions; however, we would like to enrich our results with foreign knowledge and experience, which may be significantly different.

The survey results will be presented at the Bibliotheca Academica 2025 conference, the largest Czech conference for academic libraries, held under the auspices of the Association of Libraries of Czech Universities (<https://www.akvs.cz/en/bibliotheca-academica-2025/>).

The questionnaire is intended only for institutions that use ProQuest DDA. It may be completed either:

- at the institutional level (central DDA budget), or
- at faculty/library level (individual budgets).

If the Clarivate's announcement has significantly changed your acquisition workflow, please answer to reflect your situation up to February 2025 and use the last open-ended question to describe the changes.

Deadline: 08.07.2025

Thank you,

Electronic Information Resources Working Group (<https://www.akvs.cz/en/working-groups/>) Association of Libraries of Czech Universities

Your questions and/or comments can be sent to lucie.panchartek.sucha@ruk.cuni.cz

*Required

1. University/library *

Please enter the name and location (state)

2. Budget for DDA in 2024 *

Specify the percentage of your total budget allocated for purchases outside any consortium you are a member of.

Less than 10 %

10–25 %

25–50 %

More than 50 %

3. Which approval mechanisms do you currently use for DDA requests? *

For this question, assume that the requested title is not a duplicate. Check all options that apply to you.

Automatically, if requested by an academic staff member

Automatically, if requested by a PhD student

Automatically, if the price does not exceed our internal limit (you may specify in the last, open-ended question – number 10)

We do not approve undergraduate student requests

We do not approve PhD student requests

We do not approve requests other than those from students and staff

Always after discussion with the applicant

Other

4. What role does the DDA service play in your acquisition strategy? *

Essential – it is our main method of acquisition and the primary channel for learning about requested titles

Supplementary

Minimal

5. Apart from acquisition itself, what additional value does DDA provide for your library? *

Check all options that apply to you

Immediate selection of literature for theses/dissertations

Reaching users who do not visit or contact the library

Reducing administrative burden (no individual ordering, less paperwork)

Feedback on gaps in the collection

Preview – even five minutes can satisfy a need

Wide coverage in one place – users do not have to search across multiple platforms

Integration with our discovery system

Tracking interest in titles, even when not immediately acquired them

Other

6. Please elaborate on any of the additional values you selected above.

7. How will you proceed with DDA up to the end of service (30 June 2026)? *

If your plans differ for 2025 and 2026, choose Other and describe them.

We will maximize purchases (buy everything available for as long as possible)

We will continue as if nothing happened

We will reduce DDA-related activities (promotional, purchasing)

Other

8. What alternative e-book acquisition models are you currently using or planning to implement instead of DDA? *
Check all options that apply to you

Evidence-Based Acquisition (EBA), Evidence-Based Selection (EBS), Usage Based Collection Management (UBCM)

Patron Driven Acquisition (PDA) – like DDA, but without moderation

Purchase of perpetual licenses (Perpetual Access) outside of ProQuest

Subscription to the new ProQuest e-book product

Subscription to e-books outside of ProQuest

We are waiting to see whether another provider will offer a moderated

DDA service

Other

9. Do you have a strategy to replace the part of DDA that was not purely acquisition? *

Based on question number 5. For example, supplementing the collection, gathering feedback on interest, or reaching users who do not visit the library.

10. Anything else you would like to share about ProQuest DDA *

Feel free to discuss issues not covered above or elaborate on any of your answers.

PANCHÁRTEK SUCHÁ, Lucie, DRABANTOVÁ, Martina a ŘÍMANOVÁ, Radka. Ukončení služby ProQuest DDA – dopady na akvizici a služby vysokoškolských knihoven. *Knihovna: knihovnická revue*. 2026, roč. 37, č. 1. s. 53–71. ISSN 1802-3252.